

»... frojdisti su uvidali postojanje pojedinačnog nesvesnog, a bili su slepi za nesvesne društvene procese; nasuprot tome, ortodokсни marksisti imaju jasnu svest o nesvesnim činiocima društvenog ponašanja, a zapanjujuće su slepi za individualne motivacije čoveka. To je dovelo do izvitoperavanja marksističke teorije i prakse, kao što je obrnuta situacija sa psihanalizom, također vodila izvitoperenju i njene teorije i njene terapije. Taj ishod ne bi trebao nikog da iznenađuje« (str. 80).

Romano J. Krauth

Milan Damnjanović

ISTORIJA KULTURE

Gradina, Niš, 1977

Knjigom »Istorija kulture« M. Damnjanović nije imao namjeru da sistematski izloži »jednu zaista nepreglednu i za individualnu svest nesavladivu oblast« (str. 9). Ali, ako već nije, kako sam kaže, obavio »zadatak koji se naučno može ispuniti samo u zajedničkom radu većeg broja stručnjaka za pojedine kulture ili pak za pojedine periode kulturnog razvitka čovečanstva« (str. 9), on je svakako doprinijeo i ukazao na neka značajna pitanja u proučavanju povijesti kulture koja su teorijsko-metodološkog karaktera. Naglašavamo, teorijsko-metodološkog karaktera, zbog toga što pitanje i problem povijesti kulture nisu svedeni kako na usko metodološku problematiku (što bi nužno završilo u objašnjenju metoda pozitivističkog prikaza »činjenica«, tj. svojevrsnom historizmu), tako ni na krutoj sistematizaciji historijskih perioda kulturnog razvitka čovečanstva (što bi, dakako, moglo završiti kao doksografski prikaz povijesti kulture ili kao historija doksografija o povijesti kulture). Riječ je, naime, o tome da M. Damnjanović u svom pristupu proučavanju kulture polazi sa stanovišta da je marksistička filozofija »s razlogom socijalna filozofija, ukoliko pretpostavlja i obrazlaže socijalnu suštinu svih ljudskih fenomena (str. 13), što nas (iz daljeg njegovog teksta to je, također, uočljivo), upućuje na dvije stvari. Prvo, na njegov marksistički pristup proučavanju kulture — što

znači cjelovit pristup, pristup u kojem se svaki socijalni fenomen proučava u zavisnosti o cjelokupnim uvjetima čovjekova življenja. Drugo, na konzistentnu metodologiju, tj. upotrijebljen metodološki aparat utemeljen je u teorijskom pristupu i nije u diskrepanciji s njim, što se nerijetko zbiva kod teoretičara koji svoje teorijsko polazište negiraju primijenjenom metodologijom.

Knjiga je podijeljena na dva dijela — prvi govori o principima izlaganja te tumačenja povijesti kulture. Drugi dio predstavlja prikaz povijesti ljudske kulture.

U prvom dijelu upoznajemo Damnjanovićev teorijsko-metodološki pristup povijesti kulture o čemu je već nešto napomenuto. Naime, ovdje dolazi do punog izražaja povezanost metodologije s teorijskim polazištem, gdje se iznova potvrđuje da je primjena metode u istraživanju neodvojiva od teorijskog pristupa. Dakako, taj rascjep je moguć, ali u tom slučaju primijenjeni metodološki aparat dovodi u pitanje teorijsko polazište. »Marks ne apsolutizuje ni biće čovekovo, ni ljudski svet, mada zaista od njih polazi i stavlja ih u središte svog misalnog rada, jer se biće čovjekovo, po njemu ne može razumeti iz sama sebe i zasnovati u samom sebi, već iz celine sveta, iz univerzalnog bića, iz čovekovog položaja u kosmosu, iz čovekovog odnosa prema drugim neljudskim fenomenalnim područjima ili stvarnostima, naročito prema animalia, u čemu se sastoji Marksov naturalizam, nasuprot supranaturalizmu i spiritualizmu idealističke tradicije. Taj naturalizam je, međutim, dijalektički nerazlučivo povezan s humehanimzom to jest s Marksovim antropološkim shvatanjem sveta u bitnom jedinstvu to jest nerazlici i, istovremeno, u kvalitativnoj suštinskoj razlici između prirode i čovekove istorijske egzistencije« (str. 19).

Upravo na tragu Marxove misli, shvaćanju ljudske povijesti kao naturaliziranje čovjeka i humaniziranje, očovječenje, oplemenjivanje prirode u prožimajućem subjekt-objekt odnosu, u kojem, tako osmišljenom i domišljenom, nauka o čovjeku i nauka o prirodi praktičkim prevladavanjem postojećih podvojenih sfera, rascjepkanih sfera ljudske djelatnosti, bivaju — kao izraz te podvojenosti i otuđenog čovjekova odnosa u subjekt-objekt prožimanju — prevladana i postaju »jedna nauka«. Dakle, na tragu te misli Damnjanović može ustvrditi da se umjetnost »rada u trenutku kada u aktivnom odnosu prema svojoj sredini, koju pretvara u ljudski svet, čovek prestaje biti prirodno bi-

PRIKAZI

će, ostajući i dalje u prirodi i svemiru, i kada, preobražavajući svoju prirodu i prirodna čula, prevaziđe ono što je čulno neposredno dato, jer tako njegova prirodna čula postaju teorijska» (str. 25). Na taj je način cjelokupna dosadašnja povijest i shvaćena kao prožimajući odnos između čovjeka i prirode u kojem se vrši naturaliziranje, obogaćivanje čovjeka i humaniziranje, oplemenjivanje prirode u naporu za usuglašavanje s humanističkim ciljevima i idealima. Upravo u tom smislu Marx naglašava da je osjetilno neposredno dato samo jedna manifestacija čovjekove pretpovijesti, ali, kolikogod čovjeku otuđeno, ono je ipak antropološka priroda. U tom smislu može se govoriti o naturalizmu i humanizmu, ali u otuđenom obliku. »Ostajući — imanentno — u okviru ljudske povijesti, mi samim tim odbacujemo svako transcendentno gledište u odnosu na ljudsku povest kao ne — humano gledište, i samo dopuštamo moment transcendencije (primerice, »čulni sjaj materije«, koji ne bi bio čulan, niti bi značio sjaj bez aktivnog čovekovog odnosa prema materiji, bez koje opet kao po-sebi-postojeće ne bi bilo ni čulnosti, ni sjaja, jer ni bića čovekovog i tako dalje) u okviru imanentne dijalektike ljudske povesti» (str. 35).

U drugom dijelu knjige prikazana je povijest ljudske kulture poglavljima »Kultura ljudske prazajednice«, »Staroegipatska kultura«, »Vavilon«, »Indijska kultura«, »Stara

kineska kultura«, »Zen-budizam i japanska kultura«, »Persijska kultura«, Jevrejska kultura«, »Islam i arapska kultura«, »Starogrčka kultura«, »Kultura starog Rima«, »Kulturno značenje Vizantije«, »Fedralni društveno-ekonomski poredak«, »Kultura građanskog društva«, »Amerika: Starosedilačka kultura i novovekovni razvoj«, »Kultura Okeanije« i »Afrička kultura«.

Drugi dio knjige pisan je bez pretenzija na cjelovit prikaz povijesti ljudske kulture. Značajan je po tome što izražava autorovu teorijsko-metodološku poziciju koja je obrzložena u prvom dijelu knjige. Iako mu se može uputiti prigovor za necjelovit prikaz povijesti kulture, mora se naglasiti da je autor s obzirom na naglašavanje teorijsko-metodološkog pristupa u proučavanju kulture ostao konzekventan u izlaganju koje slijedi u drugom djelu knjige. S obzirom na polazište da se svakom fenomenu ljudskog društva može smisleno pristupiti samo onda ako se promatra u vezi s cjelokupnim uvjetima čovjekova življenja (»...započnući kulturni rad bilo usvajanjem izvjesnih kulturnih vrednosti, bilo postavljanjem novih kulturnih vrednosti, zatičemo određeno društveno i kulturno stanje od koga polazimo« (str. 142) može se reći da se u drugom djelu knjige ostaje na tragu tog polazišta, čime je autor ispunio postavljeni zadatak.

Josip Herceg